

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Pimpa din frukostmjölk
En begriplighetsanalys av texten på mjölkpaketen

Timmy Burchard

Specialarbete, 15 hp
Svenska för blivande lärare, specialisering 2 LSV410
VT 2012
Handledare: Andreas Nord

Sammandrag

Denna uppsats behandlar texten som går att finna bak på Arlas mjölkförpackningar. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur pass anpassad begripligheten i texterna på mjölkförpackningarna är, med en yngre målgrupp som den tänkta mottagaren. Med yngre målgrupp åsyftas personer som ännu inte gått ut gymnasiet. Grundtesen för undersökningen är att mottagaranpassning leder till ökad begriplighet, vilket undersöks utifrån tre frågeställningar som rör texternas lexikon, röst samt kausalitet. Dessa begrepp får förklaringar under teoriavsnittet, var det även ges en teoretisk bakgrund som är relevant för uppsatsens syfte.

Materialet är som tidigare nämnt Arlas mjölkförpackningar och är insamlat mellan februari och maj 2012. Uppsatsens frågeställningar utgör själva analysmetoden; jag har undersökt hur svåra orden på mjölkförpackningarna är samt förekomsten av röst och explicit uttryckt kausalitet.

På det stora hela visar resultatet på att orden är förhållandevis lätta att förstå och att både röst och kausalitet ständigt är närvarande. Om man ser till antagandet att det visar på en ökad begriplighet hos yngre läsare skulle det vara möjligt att konstatera att mjölktexterna är mottagaranpassade för ungdomar. Ett möjligt framtida forskningsämne skulle kunna vara att undersöka hur ungdomsanpassningen påverkar äldre människors läsupplevelse, om den gynnas eller missgynnas.

Nyckelord: Mjolk, begriplighet, mottagaranpassning, röst och kausalitet.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Motivering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Disposition	2
2. Teori och tidigare forskning.....	3
2.1 Begreppsdefinitioner.....	3
2.1.1 Begriplig	3
2.1.2 Röst	4
2.1.3 Kausalitet	5
2.2 Teoretisk bakgrund	5
2.2.1 Mottagaranpassning	5
2.2.2 Läsning, begriplighet och läsbarhet.....	6
2.2.3 Läsmål.....	9
2.3 Tidigare forskning och dess resultat	9
2.3.1 Analys av texter	10
3. Material och metod	11
3.1 Material	11
3.1.1 Avgränsningar	12
3.1.2 Insamlingsmetod.....	12
3.2 Metod	12
3.2.1 Urvalsmetod.....	12
3.2.2 Analysmetod	13
4. Resultat	14
4.1 Text 1: Arla förklarar växthuseffekten.....	14
4.1.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?	15
4.1.2 Förekommer inslag av röst?	15
4.1.3 Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?	15
4.2 Text 2: Pimpa din frukostmjölk	15
4.2.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?	16
4.2.2 Förekommer inslag av röst?	16
4.2.3 Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?	16
4.3 Text 3: Läckert med Lakrits.....	17
4.3.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?	17
4.3.2 Förekommer inslag av röst?	17
4.3.3 Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?	17
4.4 Text 4: Smidighet, styrka och explosivitet	18

4.4.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?	18
4.4.2 Förekommer inslag av röst?	18
4.4.3 Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?	18
4.5 Text 5: Nå nya höjder med rätt tänk!	19
4.5.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?	19
4.5.2 Förekommer inslag av röst?	19
4.5.3 Förekommer tydliga inslag av kausalitet?	19
4.6 Text 6: Fixa fjärlarnas favoritrabatt!	20
4.6.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?	20
4.6.2 Förekommer inslag av röst?	20
4.6.3 Förekommer tydliga inslag av kausalitet?	20
5. Diskussion	21
5.1 Diskussion av resultatet	21
5.2 Diskussion kring uppsatsens olika delar	23
6. Sammanfattning och slutsatser	24
Litteratur	25

1. Inledning

Även om den mjölk som dricks idag huvudsakligen är från kossor, och därmed egentligen avsedd för kalvar, är den ett oerhört populärt livsmedel. Om man inte använder mjölk till frukostflingorna, kanske man tar ett glas mjölk tillsammans med några goda smörgåsar som ett mellanmål. Oavsett hur man föredrar sin mjölk måste man först hålla upp mjölken ur förpackningen, och på den här förpackningen kan man finna olika slags texter som inte alltid har med själva produkten att göra. Om det inte görs reklam för mejeriets andra produkter kan det förekomma recept av olika slag, faktatexter där till exempel växthuseffekten förklaras, eller information om någon framgångsrik idrottare där denne förklarar vikten av bra kost- och motionsvanor. Vad det än är som texten handlar om, når den ut till mer eller mindre alla som köper eller dricker mjölk, förutsatt att de kan läsa svenska.

En text med så många mottagare ställer en hel del krav på språket som brukas. Texten ska kunna förstås av så många som möjligt, men den ska samtidigt kunna vara informativ nog för att kunna förmedla sitt budskap. Till följd av det kan inte mjölktexterna se ut hur som helst, utan måste följa någon slags av vedertagen form som så många som möjligt kan förstå. Men författarna är samtidigt inte helt bundna till denna form, de tycks även besitta en viss frihet i sin språkanvändning. Till exempel kan det förekomma förklaringar till ord som kanske inte är allmänt vedertagna, vilket var det som fick mig att på allvar börja fundera över språkanvändningen på mjölkförpackningarna. Det sägs att man inte skall gråta över spilld mjölk, men vad skall man göra med nyskapande mjölk?

1.1 Motivering

Mjölk har så länge jag kan minnas varit en del av min frukost, därmed även den text som står bak på förpackningen. Jag har länge haft funderingar kring texternas innehåll och språkanvändning och eftersom jag ser *SAOL* (= *Ordlista över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*) som ett slags allmängiltigt rättesnöre över det svenska språkets ordförråd, var det först när jag läste en ordförklaring till ett ord som inte är med i *SAOL* som jag blev intresserad på riktigt. Texten på mjölkpaketet, som är en sådan populär produkt med både unga och gamla användare, hur anpassas dess begriplighet efter mottagarna? Om ålder ger ökad kunskap och förståelse, är texterna i sådana fall mer

anpassade för de yngre mjölkdrinkarna? Emellanåt adresserar texterna även de som fortfarande går i skolan (Se bilaga 1, text 2 för ett exempel), vilket vidare motiverar varför jag kommer att använda mig av dem som den tänkta målgruppen.

Jag reagerade även på att medan vissa ord gavs förklaringar, var det andra ord som fick stå utan förklaring. Därav väcktes idén till den här uppsatsen, jag ville se närmare på ungdomsanpassningen sett till begripligheten i mjölktexterna, med fokus på vissa språkliga aspekter. Man kan säga att jag vill mjölka ur texternas språkliga innehåll, och jag har begränsat undersökningen till nedanstående syfte och frågeställningar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur pass anpassad begripligheten i texterna på mjölkförpackningarna är, med en yngre målgrupp som den tänkta mottagaren. Med yngre målgrupp åsyftas personer som ännu inte gått ut gymnasiet. Grundtesen för undersökningen är att mottagaranpassning leder till ökad begriplighet, vilket undersöks utifrån följande frågeställningar:

1. Hur ser texternas lexikon ut, förekommer det främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?
2. Förekommer inslag av röst?
3. Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?

1.3 Disposition

Efter detta inledande kapitel följer den teoretiska bakgrunden, där den teori som är nödvändig och relevant för studiens syfte redogörs, tillsammans med de ord och begrepp som är centrala för undersökningen. Tidigare forskning och dess resultat lyfts även fram här.

Den tredje delen är var metoden samt materialet förklaras och därefter följer resultatet som nästkommande kapitel. Detta redovisas text för text och frågeställning för frågeställning.

I kapitel fem ställs resultatet på sin kant och diskuteras utifrån undersökningens frågeställningar och syfte, teorin samt den tidigare forskningen.

Som avslutning på uppsatsen följer en sammanfattning tillsammans med olika reflektioner och slutsatser samt förslag till fortsatt forskning. Litteraturförteckningen står att finna sist i uppsatsen.

2. Teori och tidigare forskning

Det här avsnittet behandlar den teori och forskning som är betydelsefull för undersökningen. Närmast följer definitioner till de centrala begrepp som kommer att brukas genom uppsatsen. Därpå redogörs det för den teoretiska bakgrunden och slutligen lyfts den tidigare forskningen fram tillsammans med dess resultat.

2.1 Begreppsdefinitioner

För att kunna förstå och tillgodogöra sig en text krävs det att man som läsare kan förstå ordens betydelse. Det gäller både för den här studiens valda undersökningsmaterial samt för själva undersökningen i sig. Därav följer nedan en del förklaringar till de begrepp som är centrala för arbetet. Flera av begreppen kommer att förekomma och förklaras under den teoretiska bakgrunden med snarlika definitioner, men i uppsatsens övriga delar är det de definitioner som går att finna här som gäller.

2.1.1 Begriplig

Även mer vedertagna begrepp kan skilja sig i betydelse beroende på vem som använder ordet och i vilket sammanhang. Ordet *begriplig* skulle till exempel kunna syfta till något objekt som är gripbart, ett ting som kan gripas med handen. Men i en språkvetenskaplig textstudie är det inte den definitionen som åsyftas, utan när ordet *begriplig* används i den här uppsatsen är det med definitionen att något är ”möjligt att begripa, att förstå.” (SAOB). En liknande förklaring som ges till ordet *begripa* är att något är ”möjlig[t] att med förståndet genomtränga”. Båda definitionerna innebär att man skapar sig en förståelse för något, i det här fallet de texter som är till grund för undersökningen.

Men att förstå enskilda ord är inte allt som krävs för att fullt kunna tillgodogöra sig en text. Man måste även kunna begripa texten som en helhet, något som Nyström Höög skriver om:

En texts begriplighet beror av många faktorer: innehållets svårighetsgrad,

textens språkliga utformning, ett tydligt samband mellan texten och den kontext som den ska fungera i, samt läsarens förkunskaper, förväntningar och läsmål. En fullständig begriplighetsbedömning med hänsyn tagen till alla dessa faktorer blir en ganska komplicerad och omfattande procedur. (Nyström Höög 2005:85.)

Precis som Nyström Höög skriver, kan det bli alltför omfattande om man skall se till alla faktorer. Av den orsaken är det innehållets svårighetsgrad som den här undersökningen fokuserar på, med förståelse av studiematerialets lexikon som en av frågeställningarna.

Nyström Höög nämner även ordet *läsmål*, vilket kortfattat kan sägas betyda det som läsaren förväntar att få ut av en text. En närmare förklaring och bakgrund till begreppet ges under den teoretiska bakgrunden, del 2.2.3.

2.1.2 Röst

Att en text har en röst skulle kunna innebära att det är författaren själv som framträder i sin text, både hans/hennes stil och egna synpunkter kopplat till textens innehåll skulle kunna vara det som avses. Men i det här arbetet är det definitionen som går att finna i Reichenbergs avhandling (2000) som brukas. Hon är inte den som myntade uttrycket (se hennes avhandling för vidare referenser), men skriver att en text som har röst inte distanserar sig så kraftigt från läsaren, utan närmar sig denne genom att tala direkt till honom/henne. Detta sker med att texterna får "activity", "orality" och "connectivity" (Ibid., s. 87-89). Activity innebär att texten blir mer dynamisk och aktiv, till exempel brukas fullständiga meningar och bestämda pronomen, medan passiv form undviks. Verb som betecknar konkreta handlingar är även utmärkande för activity. Orality betyder att en text är präglad av talspråkliga drag, såsom lite kortare meningar med en jämn rytm. Även här kommer aktiv form in, samt att det talspråkliga *dom* kan användas. Connectivity går ut på att skapa en närhet till läsaren genom att konkret vända sig till honom/henne, till exempel genom formuleringar som innehåller pronomenet *du*. Även genom att återge känslomässiga utrop från personer i en text kan närhet etableras.

Sammantaget handlar röst om att närma sig läsaren så att denne lättare kan tillgodogöra sig en text. Ett tydligt samt effektivt sätt att göra detta på är att engagera läsaren i läsningen genom att vända sig direkt till honom/henne med ordet *du*.

2.1.3 Kausalitet

Definitionen av kausalitet är samma som Reichenberg (2000) använder sig av, och kan kort beskrivas som orsakssamband. Att tillföra en text kausalitet innebär att skapa en text där orsakskedjorna tydligt framgår (Ibid., s. 82-85). Detta sker med hjälp av vissa explicita ord och uttryck, som till exempel konjunktionerna *för* eller *så* samt de adverbiala uttrycken *därför*, *nämligen* och *av det skälet*. Även lexikaliska uttryck som *följden blev*, *ledde till*, *gjorde att*, *medförde*, *bidrog till* och *det beror på* visar på kausalitet i en text. Andra uttryck som explicit uttrycker kausalitet är *alltså*, *annars*, *därför* och *eftersom*.

Tillsammans verkar alla de här uttrycken för att göra orsakssambanden i en text tydliga, vilket leder till att texten blir lättare att förstå för yngre läsare (Ibid., s. 84). Viktigt att uppmärksamma är att hon även påpekar att en text blir tråkig om den görs för explicit (Ibid., s. 86). I analysen av kausaliteten är det således av betydelse att ha det i åtanke.

2.2 Teoretisk bakgrund

För att kunna genomföra en begriplighetsanalys av mjölkförpackningarnas texter krävs det att man lyfter fram den litteratur och teori som är relevant och som undersökningen kan bota i. Det må inte finnas särskilt mycket litteratur som behandlar exakt samma ämne som den här studien, men det finns en hel del teori som kan fungera som en grund att stå på. Följaktligen kommer nu en redogörelse för den teoretiska bakgrunden och den tar sitt avstamp i en bakgrund till mottagaranpassad begriplighet i texter.

2.2.1 Mottagaranpassning

Att anpassa en text efter en mottagare innebär att man man skall sätta sig in i läsarens situation (Nyström Höög 2005:91), och därigenom öka begripligheten hos mottagaren. Ett förtydligande av det är att skribenten redan innan han eller hon skall börja skriva eller redigera sin text behöver ta reda på vem som är mottagaren, och således fråga sig varför denne mottagare skall läsa texten.

Mottagaranpassning kan dock ske på flera olika sätt. Koskela (2005:157, 2009:69) använder sig av följande tre indelningar, som alla

är relevanta när man talar om textanpassning efter en mottagare: visuell-hypertextuell mottagaranpassning, språklig-stilistisk mottagaranpassning och innehållslig mottagaranpassning. Den förstnämnda anpassningen syftar till att göra texten visuellt tilltalande, där faktorer som färgval, foton och illustrationer kan varieras för olika mottagare.

Den språklig-stilistiska mottagaranpassningen koncentrerar sig på textens språkliga struktur, att göra texten mer läsbar och stilistiskt tilltalande för mottagaren. Något som utgör en viktig faktor för stilen är ordvalet, där förklaringen av vissa termer och begrepp räknas som språklig-stilistisk mottagaranpassning (Ibid., s. 75).

En innehållslig mottagaranpassning innebär att själva innehållet i en text anpassas efter mottagaren (Ibid., s. 69). Det betyder att om läsaren av en text, alltså mottagaren, kan tänkas vara intresserad av till exempel de Olympiska Spelen, skulle det visa på innehållslig mottagaranpassning om texten handlade om just de Olympiska Spelen.

Dessa tre indelningar utgör tillsammans den definition av mottagaranpassning som kommer att användas genom uppsatsen. Alla är lika viktiga, men med hänsyn till undersökningens första frågeställning kommer den språklig-stilistiska mottagaranpassningen vara den som blir mest uppmärksammas.

2.2.2 Läsning, begriplighet och läsbarhet

En text består av flera meningar, som i sin tur är skapade med flera ord. Dessa ord utgörs av en mängd enskilda betydelsebärande tecken. När man läser en text är det således dessa tecken som sätts samman och tillsammans skapar en större helhet som man som läsare tolkar. Detta är vad som kallas för en läsprocess och det finns flera olika metoder för att beskriva själva läsprocessen (Reichenberg 2000:13-14). Bottom-up-modeller går ut på att man vid läsningen utgår från delarna till helheten. Top-down-modeller fungerar tvärtom, där ser man till textens helhet först för att sedan gå ner på delarna. Båda dessa har fått en del kritik som lyfter fram en del nackdelar med vardera modeller. Det finns även så kallade interaktiva modeller, som säger att en läsprocess går nerifrån och upp samt uppifrån och ned, vilket sker simultant eller alternativt. Det innebär att de två första modellerna samarbetar med varandra istället för att utesluta varandra, vilket är det synsättet som den här uppsatsen följer. Läsningen av en text är inte statisk, den är dynamisk, något som även Gunnarsson (1985:16-19) uppmärksammar. Hon skriver

om hur själva läsprocessen kan komma att se olika ut beroende vad läsmålen med en text är.

Men det finns många olika typer av texter, vilket innebär att de olika texterna har åtskilliga varierande syften att uppfylla. Vad som är grundläggande för alla texter är att de för mottagaren skall vara begripliga. För att uppfylla detta är det lämpligt att anpassa sin text efter mottagaren, vilket är ett forskningsområde som fokuserats en hel del kring myndighetstexter och hur begripliga de är för de avsedda läsarna. En utredning som genomfördes under 2001 resulterade så småningom i att det så kallade Klarspråkstestet utvecklades, vilket är ett analysinstrument för att värdera begriplighet i myndighetstexter (Nyström Höög 2005:85-86). Testet består av fem olika avdelningar: *Mottagaranpassning, huvudbudskap, textstruktur och textbindning, meningar samt ord och fraser*. En möjlig förhoppning med testet är att med ett enkelt verktyg kunna mäta en texts begriplighet och sedan använda det som ett värde på en skala, något som enligt Nyström Höög knappast är genomförbart.

Utredningen visade även på att det är frånvaron av just mottagaranpassning i ett helhetsperspektiv som var myndighetstexters största brister. Detta klarspråksarbete har dock visat sig vara effektivt; flera svåra och ålderdomliga ord, vad som kan kallas kanslisvenska, har allt mer kommit att försvunna ur myndigheters texter och ersatts av ord som är mer lättbegripliga (Nyström Höög 2005:87). Det finns även en språklag, som säger att "[s]pråket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt." (Språklagen, SFS 2009:600, 11§). Man ser således tydligt ett ökat fokus av mottagaranpassning i myndighetstexter, där Rahm och Ohlsson sammanfattat klarspråksarbetet så här:

Sammantaget är klarspråksidealens definition av begriplighet präglad av ett pragmatiskt förhållningssätt. En text ska kunna förstås och användas av en mottagare enligt de syften texten är tänkt att användas för. (Rahm & Ohlsson 2009:28)

De nämner en texts syften, men det är inte bara texten som har ett syfte, utan även läsaren av en text kan sägas ha ett syfte. Man talar då om att läsaren har ett läsmål med läsningen, som behandlas närmare i avsnitt 2.2.2.

Förutom forskningen kring myndighetstexter finns det en hel del forskning om lärobokstexter och hur väl anpassad de är för den tänkta målgruppen. Melander (2003:140-141) har genomfört en del forskning

om lärobokstexter och han nämner två olika synsätt att se på frågan om en text är förståelig eller inte. Han kallar det ena för läsbarhet och det andra för begriplighet. Läsbarheten går ut på att man kan ställa upp en allmän måttstock för att kvantitativt mäta hur pass svårförståelig en text är, vilket även Reichenberg återger (2000:17-18). Detta för att, på ett sätt likt de tankar som fanns med klarspråkstestet, enkelt kunna mäta och jämföra olika texters svårighetsgrader. Det som i Sverige är den mest kända läsbarhetsformeln är LIX (= läsbarhetsindex), vilket skapar ett jämförelsevärde genom att räkna ut den procentuella andelen ord med mer än sex bokstäver och den genomsnittliga meningslängden mätt i antalet ord per mening och lägga ihop dessa båda uppgifter.

Men Melander (2003:141-142) påpekar att den här metoden är svår att använda sig av för att skapa en tydlig uppfattning om vad som är en begriplig text, vilket går i linje med vad som redovisades tidigare i det här avsnittet. Likaså påpekar Ransgart (2005:60-61) att en texts begriplighet naturligtvis inte kan bedömas enbart sett till meningars uppbyggnad. Han listar kringliggande omständigheter som man också måste uppmärksamma, där en fråga är vad för mål läsaren har med sin läsning.

Den här svårigheten är även vad det andra synsättet, begriplighet, åsyftar, alltså att det inte går att genomföra sådana generella bedömningar. Vad man vill åt här är att ta reda på ifall läsaren har begripit texten och på så vis behöver man följaktligen lämna textytan och gå ner till en djupare nivå av texten som man kan studera. Det här synsättet är det mer kvalitativa av de två, och "[g]enom att sätta vad man då finner i relation till det läsmål en vis läsare har i en given lässituation och hur han eller hon kan tänkas gå till väga vid läsningen kan man få en uppfattning om hur väl anpassad till olika mottagargrupper och lässituationer texten är." (Melander 2003:141). Man talar då om att begriplighet är det som skapas när en läsare möter texten i en viss lässituation.

Sammantaget visar mycket av den tidigare forskningen på problematiken i att på ett enkelt vis mäta begripligheten hos enskilda texter; det är mer komplicerat än vad vi med ögat kan uppfatta. Platzack har studerat hur lässvårigheter kan uppstå på grund av syntaxen, men nämner att i "normalfallet beror lässvårigheter på besvärligt innehåll, obekant författarperspektiv, dålig förmåga hos skribenten att anpassa sig efter läsarnas förkunskaper, o dyl." (1985:109). Det sistnämnda är ett tecken på otillräcklig mottagaranpassning, vilket innebär att en viss

läsares läsmål med en viss text således är något som också bör uppmärksammas i skapandet av en text.

2.2.3 Läsmål

Som tidigare nämnt är det en läsares syfte med läsning av en text som läsmål innebär. I olika situationer kan man ha olika avsikter med sin läsning. Gunnarsson (1985:13) skriver att läsarna själva inte alltid är medvetna om ett bestämt läsmål, men att det likväl finns ett mål med läsningen även om de bara verkar läsa en kvällstidning planlöst. I det exemplet har läsarna redan olika erfarenheter och kunskaper kring vad de kommer att läsa, och läsmålet blir således att öka sin begriplighet av vad de läser. Men samma text kan ha olika läsmål, beroende på vem som läser den och även när de gör det (1985:14).

Gunnarsson går vidare i sin framställning av läsmål och listar sex olika läsmål som har en övergripande gemensam nämnare, nämligen att inget av målen kan "knytas till vare sig bestämda texttyper eller bestämda textfunktioner." (1985:16). Det betyder att en viss typ av text inte alltid innehar samma läsmål, det vill säga att läsmålen kan vara oberoende av texttypen.

Hellspong och Ledin (1997:225) skriver i sin bok om textanalys att läsmålet är det som driver oss framåt i läsningen. De säger att vi människor sällan tar oss an en text utan att ha någon aning om vad vi skall använda den till. "Också det slöa stirrande på mjölkpaketets textruta vid frukostbordet brukar ha ett slags läsmål, låt vara blygsamt, att få något att sysselsätta hjärnan med." (1997:225). Den här uppsatsen förutsätter att det finns ett läsmål med mjölkpaketets textruta, oavsett hur blygsamt det kan tänkas vara.

Med det sagt följer nu en del resultat som den tidigare forskningen kommit fram till.

2.3 Tidigare forskning och dess resultat

Vad som möjligtvis ännu inte framgått är vad den tidigare forskningen faktiskt har resulterat i. Vad beträffar forskningen som bedrivits kring röst och kausalitet är Reichenbergs avhandling (2000) en av de ledande och mest aktuella inom området. Förutom att hon lyfter fram tidigare forskning som indikerar på att en text blir begripligare och lättare att förstå när orsakssambanden är tydliga för läsaren, har hon även

genomfört en egen liknande undersökning som visar på ett snarlikt resultat (Reichenberg 2000:48-53). Hon utgick från lärobokstexter och genomförde en undersökning bland sjundeklassare med olika bearbetade versioner av texterna. En och samma text omarbetades till tre nya versioner: en med inslag av röst, en med ökad grad av explicit uttryckt kausalitet och till sist en version med både röst samt ökad grad av tydliga orsakssamband. Tillsammans med originalversionen genomfördes undersökningen bland 833 elever där de fick en av textversionerna att läsa och de fick sedan göra olika sorters läsförståelseprov kopplat till den lästa texten. Reichenbergs resultat visar att de texter som bara behandlats med ökad grad av kausalitet var aningen lättare att förstå än originalversionen och att de texter som bearbetats med variabeln röst gynnade elevernas läsförståelse avsevärt (Ibid., s. 162). Bäst fungerade dock den text som hade en kombination av röst och kausalitet.

I den här uppsatsen kommer inte texternas begriplighet att analyseras utifrån flera olika textversioner, utan vad som kommer att undersökas är hur förekomsten av röst samt kausalitet ser ut och huruvida det påverkar mjölktexternas begriplighet.

2.3.1 Analys av texter

När det kommer till analys av texter finns det mycket tidigare forskning som berör det. Vad som är av vikt för den här uppsatsen är den bok om brukstextanalys som Hellspong (2001) sammanställt. Det är ingen konkret forskning, utan fungerar snarare som en handbok där flera olika metoder för textanalys presenteras. Den analys som kallas för läsbarhetsanalys tangerar det som redovisades i föregående avsnitt (2001:85). Hellspong talar till exempel om att när vi läser en lärobok har vi ett annat läsmål än när vi läser en annons. Han fortsätter att skriva om att läsbarheten är avhängig av läsmålet, men även på läsarens läsvana, intressen och ämneskunskaper. Han hävdar att ju mer en text fordrar av tid, ansträngning, motivation, förkunskaper och lässkicklighet, desto svårare är den. Mer om den här analysmetoden går att finna i metodavsnittet, kapitel 3.2.

Ovannämnda verk kan stå för sig själv, men den fungerar bättre i samläsning med den handbok som Hellspong och Ledin (1997) sammanställt. Där presenterar de begreppet brukstexter och varför de skall analyseras. En enkel definition av brukstexter kan sägas vara de

texter som vi utnyttjar för att få eller ge information om omvärlden, vilket mjölkförpackningarna i allra högsta grad kan sägas tillhöra.

3. Material och metod

I det här kapitlet redovisas först uppsatsens material, där även närliggande material som inte används omnämns. Därefter följer en beskrivning av metoden som användes för att samla in materialet, med en förklaring till analysmetoden därpå.

3.1 Material

Materialet som skall undersökas är de texter som går att finna på baksidan av mjölkpaketen. Totalt är det 14 insamlade förpackningar och i den här undersökningen är det huvudsakligen mejeriföretaget Arla och deras 1,5 l standardmjölk (den röda) som används; det är bara en av de 14 insamlade förpackningarna som är Arlas 1 l standardmjölk. Med baksidan av paketen är det inte innehållsförteckningen och det som står på den sidan som avses, utan det är den yta där det förekommer texter och bilder som inte alltid rör Arla eller deras mjölk (Se Bilaga 1 för förtydligande). Från vad jag har lagt märke till, byts texterna ut med ungefär en veckas mellanrum. Ibland kan det förekomma flera texter på en vecka, men då byts inte texterna ut lika tätt inpå. En uppskattning är att mjölkpaketen får en ny text varje vecka.

Dessa texter kan som sagt variera i sitt innehåll, och av de 14 olika texterna kan det sägas vara rätt stor spridning. Det finns en text där växthuseffekten förklaras, några andra texter är recept med vissa av Arlas andra produkter som ingredienser samt andra texter med blandat innehåll, till exempel handlar flera om OS och olika träningstips. Av dessa texter har jag valt ut sex stycken som längre fram i uppsatsen kommer att analyseras och sedan diskuteras:

1. *Arla förklarar växthuseffekten*
2. *Pimpa din frukostmjölk*
3. *Läckert med Lakrits*
4. *Smidighet, styrka och explosivitet*
5. *Fixa fjärilarnas favoritrabatt!*
6. *Nå nya höjder med rätt tänk!*

Urvalsmetoden för just de här sex texterna går att finna under metoden, del 3.2.1. Namnen har de fått efter vad som skulle kunna sägas vara rubriken för varje text. Gemensamt för alla texter är att de innehåller inte bara text, utan även bilder, illustrationer och emellanåt även fotografier.

3.1.1 Avgränsningar

Materialet är avgränsat till marknadens ledande mejeribolag (Nielsen Scantrack 2008). Man skulle kunna använda mjölkförpackningarna från andra mejeriföretag, och kanske även andra populära mejeriprodukter. Men eftersom undersökningen handlar om begriplighet ur ett mottagarperspektiv, fick det bli den produkt som är populärast och således når ut till flest mottagare.

3.1.2 Insamlingsmetod

Insamlandet av mjölkförpackningarna har skett relativt passivt, med införskaffandet av ett nytt paket varje vecka. Detta går i stort sett i linje med hur ofta texterna varieras, vilket tidigare estimerades till varje vecka. Jag har således samlat mjölkförpackningar sedan mitten av februari 2012, där det första paketet i min ägo paketerades den 19:e februari 2012 och det senaste paketerades den 9:e maj 2012.

3.2 Metod

Av det insamlade materialet behövdes det ske en urvalsprocess för att begränsa studiematerialet. Idealet vore kanske att analysera allt insamlat material, men det skulle vara tämligen omfattande och urvalet av texterna får därmed anses vara representativt för allt det insamlade materialet.

3.2.1 Urvalsmetod

För att få till en så stor innehållsmässig spridning som möjligt tänkte jag att en kategorisering av texterna skulle behöva att genomföras för att på ett omsorgsfullt och rättvist sätt kunna välja ut de texter som är minst lika varandra. Tanken var att på ett enkelt vis kunna se vilka texter som är recept, vilka texter som är faktatexter och så vidare, och därigenom

kunna göra ett urval från alla kategorier.

Men denna kategorisering visade sig vara problematisk att utföra; flera av texterna innehåller element från andra typer av texter, vilket medför att en extra djupgående genrespecifikation skulle behöva göras. För att en sådan urvalsprocess skulle vara fullt godtycklig skulle det således vara nödvändigt att genomföra en studie i studien, vilket inte är särskilt ändamålsenligt.

Nästa tanke var att på måfå välja ut några mjölkförpackningar med texter som skulle lämpa sig väl för undersökningen, men den idén avfärdades tämligen kvickt på grund av dess brist på metodik. Slutligen valdes texterna ut efter när de samlades in, två från början av perioden, två från slutet samt två däremellan.

Följaktligen är det valda undersökningsmaterialet utsett från hela den tidsperiod som tidigare nämndes. Som det händer sig är den innehållsmässiga spridningen också förekommande, även om den kan ha kommit att se annorlunda ut om en kategorisering hade legat som grund för urvalsprocessen.

3.2.2 Analysmetod

Som tidigare nämnt är det Hellspongs verk (2001) som jag främst har förhållit mig till, med Hellspong och Ledins handbok (1997) som ett komplement. De kommer med ett par goda råd om hur man bör gå tillväga vid en textanalys, som till exempel att man inte bör analysera en text mekaniskt, utan att man själv skall avgöra när en analys ger ett intressant resultat eller inte (1997:47). För även om man har en strukturerad modell menar de att man måste lita till sitt eget omdöme. De hävdar även att man skall vara flexibel, att man skall anpassa analysen till den aktuella texten (1997:48). Detta är vad jag har gjort, då min grundtanke med uppsatsen var att undersöka hur pass begripliga mjölkförpackningstexterna är i förhållande till den tänkta mottagargruppen.

Hellspong (2001) listar uppemot 24 analysmetoder som kan tillämpas på en text. Om man skulle fokuserat mer kring en kategorisering av mjölktexterna skulle möjligtvis en genreanalys vara på sin plats (2001:74-81). Den analysens syfte är att finna olika yttre förutsättningar och inre kännetecken som kan vara typiska för en viss genre. Huruvida man anser att mjölkpaketens texter propagerar för att man skall värna om miljön skulle en ideologikritisk analys rimligtvis kunna tillämpas

(Ibid., s. 131-141). Dess syfte är att ”undersöka en texts sociala och ideologiska funktion”, med allehanda relevanta frågor som behandlar texten och dess budskap. Av alla dessa olika analysmetoder var det dock läsbarhetsanalysen som kom uppsatsens syfte närmast, även om många av de andra metoderna skulle vara av intresse att använda sig av.

Jag fastnade således för läsbarhetsanalysen (Hellspong 2001:85-91) eftersom den berör liknande frågeställningar som jag ursprungligen hade. Analysens syfte är snarlikt den här uppsatsens syfte, nämligen ”att bedöma hur tillgänglig en text är för vissa läsare med vissa mål” (Ibid., s. 86). Flera av analysens frågor var av intresse i utformandet av uppsatsens frågeställningar, där frågan om hur svåra en texts ord är nästintill är identisk med den här studiens första frågeställning.

Förutom den lexikala frågeställningen kommer även förekomsten av röst och kausalitet att analyseras. Detta för att jag efter en genomläsning av Reichenbergs avhandling (2000) fann det vara av intresse samt även till viss del befintligt i texterna på mjölkpaketen. Det är den här uppsatsens frågeställningar som utgör själva analysen och de kommer att i nästa avsnitt appliceras på det utvalda materialet en text i taget.

4. Resultat

Resultatet kommer att redovisas utifrån uppsatsens frågeställningar. Varje text kommer att behandlas för sig, likaså varje frågeställning ställt till varje text. I diskussionsavsnittet kommer uppsatsens alla delar sättas samman till en helhet kopplat till resultatet med den mottagaranpassade begripligheten i fokus.

4.1 Text 1: Arla förklarar växthuseffekten

Helhetsintrycket av texten är att den är begriplig, med en rubrik som talar om vad texten skall handla om. En illustration som är kopplad till textens innehåll förekommer för att tydliggöra det som förklaras i texten. Sett till alla frågeställningar skulle texten kunna vara mer mottagaranpassad än vad den är; det påträffas ordförklaringar men både röst och kausalitet skulle kunna vara mer framträdande för att öka begripligheten.

4.1.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i

sådana fall?

Redan i textens rubrik får man veta att en ordförklaring kommer att ges; hela texten är en förklaring till begreppet *växthuseffekten*. Det sker även en definition löpande i texten: ”så kallade växthusgaser får värme från solen att stanna kvar i atmosfären, det lager luft som omger jorden.” (Bilaga 1, text 1). Vad som är intressant att anmärka är att ordet *atmosfären* förtydligas, men vad till exempel växthusgaser mer konkret är framgår inte. Avsikten att begripligt kunna förklara något på en begränsad yta skulle kunna vara skälet till att vissa definitioner till begrepp och ord inte är med.

4.1.2 Förekommer inslag av röst?

Texten saknar närhet till läsaren genom frånvaron av ordet *du*. Det står visserligen ”vi människor” (Bilaga 1, text 1) men det är för allmänt och obestämt för att ordentligt kunna närma sig läsaren. Texten undviker dock passiv form och meningarna är inte alltför långa, vilket medför en viss grad av röst. Att meningarna inte är alltför långa innebär att bisatser inte är vidare förekommande. Röst kan även innebära att man för in känslomässiga utrop eller liknande, vilket hade kunnat göras i koppling till påståendet om att klimatet blir mer ostadigt med till exempel ösregn och torka när det blir varmare på jorden. Förslagsvis hade en extra mening kunnat inkorporeras som värderande säger att ett förändrat klimat skulle innebära mer mödosamma levnadsvillkor för oss människor.

4.1.3 Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?

Explicita orsakssamband är inte särskilt förekommande i texten, även om kausaliteten kan ses vara underförstådd. Ordet *då* påträffas en gång, detta för att visa på sambandet att det blir varmare på jorden till följd av att vi människor släpper ut mer växthusgaser än tidigare. Eftersom texten har en förklarande karaktär kan det av det skälet i vissa fall inte passa med uttryckta orsakssamband, men för att öka begripligheten i den här texten skulle det inte skada med några fler explicita ord som visar på kausalitet.

4.2 Text 2: Pimpa din frukostmjölk

Rubriken är klar och tydlig, men den är bara begriplig ifall man förstår vad som menas med att *pimpa* något. Texten består av fem olika textstycken som handlar om varierande tips man kan utnyttja för att förgylla sin frukost. Text och illustrationer löper på utan att skapa oförståelse mellan de olika styckena. Överlag märks en ungdomsanpassning av, sett till alla frågeställningar.

4.2.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?

Redan i rubriken möter man ett ord som kanske inte är alltför vanligt förekommande. En definition ges, men den går att finna längst ner på paketet, med en textstorlek som är mindre än övriga texten. Att ordet förklaras visar på en mottagaranpassning, men det skulle möjligen ha kunnat ske tidigare i texten för att underlätta för läsarens förståelse. I övrigt finns det några ord som skulle kunna sägas vara svårare än andra att förstå, till exempel "tjusigt ljuvligt skär och drömskt" (Bilaga 1, text 2), men de är inte lika centrala i texten och behöver således möjligen inte förklaras närmare.

4.2.2 Förekommer inslag av röst?

Texten riktar sig vid upprepade tillfällen rakt mot läsaren genom bruket av pronomenet *du*: "Det första du ska göra [---] Dröm inte för länge bara, så du kommer för sent till skolan!" (Bilaga 1, text 2). Här syns ett tydligt tecken på att texten riktar sig mot skolungdomar, med tanke på att den adresserar dem direkt. I ett recept som utgör en del av texten på paketet tilltalas inte läsaren direkt och meningarna är förhållandevis rätt långa. Om närheten redan är etablerad i övriga delar av texten kan det måhända vara så att det inte behöver förekomma överallt för att texten ändå skall anses vara mottagaranpassad och begriplig i förhållande till rösten.

4.2.3 Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?

Tydliga orsakssamband förekommer två gånger, båda gångerna med konjunktionen *så*. I det korta receptet uttrycks inte kausaliteten explicit, men är likväl tämligen tydlig. Texten hade möjligen kunnat bli övertydlig ifall fler orsakssamband skulle finnas med, vilket som tidigare nämnts inte gynnar en texts läsvänlighet; den blir tråkig.

4.3 Text 3: Läckert med Lakrits

Huvudsakligen är den här texten ett recept, med en kort inledning och ett avslutande stycke längst ner. Orsakssambanden är inte vidare tydligt uttryckta men med hänsyn till textens röst och orden går det dock att urskilja en mottagaranpassning som skulle kunna sägas vara adekvat nog.

4.3.1 *Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?*

Det förekommer inga definitioner och orden som används är lättbegripliga och inte särskilt ovanliga, därav kan man antaga att de är anpassade efter den tänkta målgruppen. Om långa ord är ett tecken på svårbegripliga ord skulle det vara möjligt att argumentera för att vissa ord i texten är svårare än andra. Till exempel är orden *smaksättare* och *bakplåtspapper* rätt långa, men dessa ord är sammansättningar och således går det att läsa ut betydelsen ändå.

4.3.2 *Förekommer inslag av röst?*

Receptet, som utgör större delen av texten, följer det traditionella mönstret med korta meningar och uppmaningar om hur man skall gå tillväga. Verben är konkreta handlingsverb som tillsammans med de korta meningslängderna ger texten starka inslag av röst. Om texten skulle närma sig läsaren genom att rikta sig direkt till denne genom användandet av *du* skulle i det här fallet sannolikt innebära att det blir för mycket röst, mottagaranpassningen är mer eller mindre tillräcklig som den är, i förhållande till rösten. I det sista stycket är meningarna längre, men avslutas med att rikta sig till läsaren genom bruket av ordet *du*.

4.3.3 *Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?*

Explicita orsakssamband är i normalfallet, enligt min vetskap, inte särskilt närvarande i recept. Detta är inget undantag, det går inte att finna några ord som uttrycker kausalitet i texten. Men det behöver inte betyda att texten blir mer svårbegriplig, det skulle lika gärna kunna

innebära motsatsen. Om man är van vid ett recepts språkliga utformning skulle explicita orsakssamband möjligen kunna skada texten mer än att gynna den; texten skulle bli övertydlig.

4.4 Text 4: Smidighet, styrka och explosivitet

Texten handlar om brottning och två svenska kvinnliga brottare framträder på bild och i texten. Orden är inte vidare komplicerade och röst samt tydlig kausalitet förekommer även om det är i begränsad form. På det hela taget upplevs texten vara anpassad för ungdomar, än mer för de som är intresserade av det som texten belyser.

4.4.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?

De få orden som möjligen skulle kunna ses som svåra är de som står i rubriken, *smidighet* och *explosivitet*. De förklaras inte utan betydelserna kan tänkas framgå av sammanhanget ifall läsaren inte skulle vara helt säker på deras definitioner sedan tidigare. I övrigt tycks orden vara väl valda med avseende på mottagaranpassningen, med tanke på att de är förhållandevis begripliga i kontexten.

4.4.2 Förekommer inslag av röst?

I texten citeras de två brottarna som kommer med egna värderingar om brottning, vilket är indikationer på röst. Det finns även citat som är fristående, det vill säga som inte är med i textstycket, som lyder att det "är härligt att få in ett kast på sin motståndare!" (Bilaga 1, text 4). Det står även "som tur är" i anknytning till att de två brottarna inte tävlar i samma viktklass, vilket är ett sätt att närma sig läsaren genom att dra slutsatser om händelser och de inblandades känslomässiga reaktioner på dessa. På det stora hela är närvaron av röst tämligen passande och i förhållande till texten skulle det förmodligen inte lämpa sig om det var än mer framträdande.

4.4.3 Förekommer det explicit uttryckt kausalitet?

För det mesta är kausaliteten bara implicit, men konjunktionen *så* brukas vid ett tillfälle, vilket tydliggör sambandet mellan de satser den binder

ihop. Likt de andra texterna är utrymmet för text relativt begränsat, och att få in mer explicit uttryckt kausalitet skulle kunna innebära att det blir för mycket av det i förhållande till det avgränsade innehållet. Men där det används passar det väl och texten förefaller vara mottagaranpassad sett till kausaliteten.

4.5 Text 5: Nå nya höjder med rätt tänk!

Texten behandlar saker som är viktiga att tänka på i sportsammanhang och den innehåller ett huvudstycke med två mindre stycken undertill. Orsakssambanden är tydligt uttryckta där det kan tänkas behövas och orden upplevs vara anpassade efter den tänkta mottagaren. Röst är ständigt närvarande och etablerar en stark närvaro till läsaren.

4.5.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?

I allmänhet är orden begripliga, de är inte orimligt långa eller ovanliga för att skapa någon större grad av oförståelse. Längst ner i texten går det dock att finna ordet *scenarion*, vilket sannolikt inte är lika vanligt förekommande eller begripligt. Det ges ingen definition till ordet, vilket skulle kunna bero på att det är ett citat och således rimligtvis inte är fullt lika anpassat till mottagaren som resten av texten. Detta citat har även en väldigt liten textstorlek och är med andra ord inte en vidare central del av texten.

4.5.2 Förekommer inslag av röst?

Direkt efter rubriken inleds första stycket med att rikta sig till läsaren med ordet *du*. Det förekommer inte längre fram i det stycket, men eftersom närhet till läsaren redan har etablerats i ett så tidigt skede skulle det sannolikt ändå vara överflödigt om texten riktade sig mot läsaren ytterligare. I nästa stycke tilltalas läsaren ett flertal gånger, vilket kan uppfattas vara passande då det är direkt uppmaningar till honom eller henne. Meningarna är även korta vilket yttermera visar på inslag av röst.

4.5.3 Förekommer tydliga inslag av kausalitet?

I första stycket uttrycks orsakssambandet tydligt mellan två meningar med hjälp av uttrycket *på så vis*. Även meningen efter det visar ett tydligt samband med ordet *så*. Båda tillfällena lämpar sig väl för att explicit uttrycka kausaliteten och det blir inte övertydligt även med hänsyn till att stycket bara består av fyra fullständiga meningar. I övriga delar av mjölkpaketets baksida fungerar texten tämligen väl utan tydliga orsakssamband.

4.6 Text 6: Fixa fjärilarnas favoritrabatt!

Den här texten består huvudsakligen av ett textstycke som berör fjärilar och deras favoritrabatter. Vissa orsakssamband skulle kunna vara tydligare uttryckta för att begripligheten skulle bli lättare, likaså kan en del ord anses vara främmande och därmed leda till en mer svårbegriplig text. Röst är ständigt förekommande och skapar en stark närhet till läsaren.

4.6.1 Förekommer främmande eller svåra ord och förklaras de i sådana fall?

Flera namn på blommor och fjärilar finns med i texten, där vissa förklaras genom tillhörande illustrationer. Alla får dock inte något förtydligande, vilket kanske inte behövs med tanke på att det framgår någorlunda tydligt att det rör sig om olika växter och fjärilar. Men att ha med flera främmande ord såsom *anisört*, *hibiskus* och *buddleja* skulle ändå kunna sägas leda till en mer svårbegriplig text med tanke på all den nya informationen som ges, även om det är underförstått att de är olika sorters växter. *Larver* och *puppor* får förklaringen att det är de som blir fjärilar senare och därmed är relevanta för textens innehåll.

4.6.2 Förekommer inslag av röst?

Texten vänder sig direkt till läsaren genom den inledande frågan: "Gillar du fjärilar?" (Bilaga 1, text 6). Meningarna är även någorlunda korta och tillsammans med ett par upprepningar av det direkta tilltalet upprättas en klar närhet till läsaren genom användandet av röst. Passiv form undviks likaså vilket är ytterligare tecken på närvaron av röst.

4.6.3 Förekommer tydliga inslag av kausalitet?

Kausaliteten i texten är mer underförstådd än explicit, vilket skulle kunna sägas fungera väl i det här sammanhanget. Men texten skulle sannolikt kunna bli begripligare ifall vissa orsakssamband skulle vara mer tydligt uttryckta. Till exempel står det att ett bra tips för att fjärilar skall trivas är att lämna fallfrukt på marken, eftersom många fjärilar älskar gammal frukt. Men det är bara implicit uttryckt, ordet *eftersom* förekommer inte som i meningen här ovan. Kausaliteten skulle således kunna vara än mer tydlig.

5. Diskussion

I det här avsnittet kommer resultatet att diskuteras sett till uppsatsens helhet och därefter följer en del kritiskt tänkande kring arbetets olika delar.

5.1 Diskussion av resultatet

På det stora hela visar resultatet på att det faktiskt förekommer röst och kausalitet i texterna på mjölkförpackningarna, samt att orden tycks vara anpassade efter en mottagare med definitioner där det kan tänkas behövas. Även om resultatet kan variera från text till text förefaller det vara så att det alltid är någon av frågeställningarna som visar på ett positivt resultat. Vad kan det tänkas innebära? Vad jag i uppsatsen har utgått ifrån är att förekomsten av röst och kausalitet samt ett enklare ordförråd leder till en mer begriplig och ungdomsanpassad text. Således går det att påstå att det undersökta materialet till viss del är mottagaranpassat för ungdomar, åtminstone sett till de aspekter som jag har analyserat utifrån.

Vad som kan vara intressant att lyfta fram är diskussionen kring huruvida en text behöver ha alla dessa egenskaper för att ändå anses vara begriplig och ungdomsanpassad. Rimligtvis är det inte vidare lätt att sätta ut en definitiv gräns där den slutar att vara ungdomsanpassad, men man kan sannolikt lugnt påstå att det krävs en del faktorer såsom röst och kausalitet för att göra en text mer anpassad för ungdomar. Vissa aspekter väger möjligtvis tyngre, till exempel valet av ord som förklaras

och används. Om en mjölkpaketstext skulle bruka ett högravande språk med ord och begrepp som skiljer sig kraftigt från det allmänt vedertagna språkbruket, skulle det obestridligt kunna anses vara en text som på intet vis är anpassad för en yngre målgrupp.

Men om man skulle tillintetgöra rösten fullständigt skulle det troligtvis inte ha en lika substantiell inverkan på texten. Detta för att röst förvisso kan bidra till en ökad grad av begriplighet genom att närma sig läsaren, men saknaden av den leder inte till att orden i texten blir svårare att begripa. För att kunna tillgodogöra sig en text krävs det att man i egenskap av läsare kan förstå det språk som brukas, vilket saknaden av röst nästintill inte påverkar. Kausaliteten bidrar till att man förstår texten som helhet, ifall det inte skulle förekomma några orsakssamband överhuvudtaget skulle frånvaron av det medföra att texten enbart består av lösryckta meningar som inte har någon egentlig förbindelse med varandra. På ord- och meningsnivå skulle läsaren säkerligen kunna förstå det han eller hon läser, men helheten skulle förefalla vara ytterst svårförståelig.

En slutsats man kan dra av det är således att medan röst och kausalitet bidrar till en ökad begriplighet av en text, skulle saknaden därav inte innebära att texten inte är ungdomsanpassad. För att den skall vara begriplig för ungdomar behöver emellertid orden vara anpassade för mottagarna, i annat fall skulle texten förmodligen inte upplevas vara förståelig. Men om texten fordrar att använda många ord och begrepp som kan behöva förklaras, kan det vara av vikt att tänka på att faktauppradning kan innebära att en text blir svårare att bearbeta eftersom det ställer stora krav på en läsare att hålla isär begreppen (Reichenberg 2000:167).

Vad som även kom fram i resultatet är att till exempel röst kunde påträffas i början av en text, men inte senare, vilket jag argumenterade för att det eventuellt inte behöver förekomma genom hela texten för att likafullt etablera en närhet till läsaren. Åtminstone med hänsyn till mjölkpaketens texter, eftersom utrymmet för text är såpass begränsat. Att det skadar med att ständigt ha inslag av röst skulle jag inte påstå, men frånvaron därav behöver inte vara tecken på att en text blir mer svårbegriplig ifall det dessförinnan anträffats. Angående att kausaliteten inte alltid är explicit uttryckt kan även det bero på det begränsade utrymmet (Ransgart 2005:66).

Alla dessa aspekter är självfallet diskuterade utifrån texten på mjölkförpackningarna, vilka till ytan är tämligen begränsade. Vad som

är intressant att uppmärksamma är att det trots det begränsade textutrymmet förekommer de undersökta aspekterna likväl. Förutsatt att orden är tillräckligt enkla och att röst och kausalitet förekommer, och att detta visar på en ungdomsanpassad text, innebär det att Arla begriplighetsanpassar texterna på baksidan av mjölkförpackningarna till ungdomar. I de fallen texterna trots allt uppfattas vara osammanhängande skulle det kunna bero på det begränsade utrymmet, vilket Ransgart påpekar (2005:63).

Huruvida uppsatsens resultat kan sägas vara gällande för alla Arlas mjölktexter är tämligen svårt att avgöra. Ifall materialet skulle vara insamlat under en annan tidsperiod skulle självfallet texterna ha varit annorlunda, åtminstone med avseende på innehållet. Jag tror inte att det skulle innebära en större skillnad i analysresultat, såvida texterna inte skulle ha samma fokus på mottagaranpassning som de tycks ha nu. Jag anser emellertid resultatet vara representativt för hela den insamlade periodens material.

5.2 Diskussion kring uppsatsens olika delar

Uppsatsens syfte var att undersöka hur pass anpassad begripligheten i texterna på mjölkförpackningarna är, med en yngre målgrupp som den tänkta mottagaren. Detta skulle analyseras utifrån tre frågeställningar rörande språket i texterna, vilket jag skulle påstå ha uppnått. Arbetet skulle av naturliga skäl se annorlunda ut ifall syftet eller frågeställningarna skulle se annorlunda ut. Till exempel utgår jag till stor del ifrån tidigare forskning som visar på vad som menas med mottagaranpassning och vad som kännetecknar det, vilket kan sägas utgöra uppsatsens fundament, emedan jag likasåväl hade kunnat vända mig direkt till mottagarna och genomföra en undersökning likt den Reichenberg utförde (2000) med flera olika textversioner. Jag hade kunnat ha kvar samma aspekter som undersökts, röst, kausalitet samt ordbruket, och bearbetat bort dessa från mjölktexterna in i olika versioner. I sådana fall hade jag behövt genomföra olika läsförståelseprov utifrån texterna bland elever, vilket förmodligen skulle resultera i avsevärt mycket mer arbete. Undersökningen skulle även komma att likna Reichenbergs till stor grad, vilket kan tänkas vara överflödigt eftersom det redan genomförts och redovisats.

Förutom röst, kausalitet och ordbruket finns det givetvis andra aspekter man hade kunnat välja att analysera närmare. Vissa redogjordes

för närmare under metodavsnittet, var Hellspongs handbok (2001) utgjorde den huvudsakliga referensen. Om man exempelvis ser till det vidgade textbegreppet är mjölkpaketens baksidor fyllda med ytterligare aspekter värda att analysera ur ett mottagaranpassat begriplighetsperspektiv. Under de omständigheterna skulle man kunna analysera bilderna och deras inverkan på mottagaranpassningen. Den bakomliggande teorin samt den tidigare forskningen skulle i sådana fall inte vara densamma.

Uppsatsen har genom hela arbetet utgått ifrån att det är ungdomar som är den tänkta mottagaren, men givetvis är det förmodligen inte bara ungdomar som läser mjölktexterna. Om nu texterna är ungdomsanpassade, hur påverkar det läsningen för äldre läsare? Rimligtvis kan man antaga att texten åtminstone inte blir mer svårbegriplig för dem, men den skulle möjligen kunna betraktas som alltför simpel och därigenom tråkig och ointressant. En vuxen persons läsmål skulle sålunda eventuellt kunna skilja sig från en yngre läsares läsmål. Ifall den vuxne läser mjölktexten enbart för att få sysselsätta hjärnan den korta tid det tar att läsa texten (Hellspong & Ledin 1997:225), utan att förvänta sig någon ny information, skulle kanhända de yngre läsarna läsa texten med syftet att få ut något av det, att lära sig något. Frågan som återstår är endast hur man som producent, i det här fallet Arla, väljer att anpassa sina texter när de har en så bred och omfattande mottagargrupp. Om man ser till den här undersökningen verkar texterna vara mer anpassade för ungdomar än vuxna. Detta skulle kunna bero på att vuxna fortfarande kan begripa texterna som de är nu, medan de yngre läsarna sannolikt inte skulle kunna förstå mjölktexterna lika väl ifall de skulle vara mer anpassade för äldre läsare. Således kan man antaga att texterna är utformade på det viset att så många mottagare som möjligt skall kunna läsa och tillgodogöra sig texten på baksidan av mjölkpaketet.

6. Sammanfattning och slutsatser

Uppsatsens syfte var att undersöka hur pass anpassad begripligheten i texterna på mjölkförpackningarna är, med en yngre målgrupp som den tänkta mottagaren. Detta genomfördes med hjälp av tre frågeställningar som utgick från vissa premisser som redovisades under teorin. Vad som dessutom försökte lyftas fram i den teoretiska bakgrunden är

problematiken kring att på ett simpelt vis kunna analysera vad som gör en text begriplig. Den faktiska begripligheten hos mottagarna har, som förhoppningsvis framgått, inte analyserats i den här uppsatsen.

Resultatet kom att visa på att det faktiskt förekommer röst och explicit uttryckt kausalitet, samt att orden tycks vara anpassade för yngre läsare. En del slutsatser man kan dra av det är till exempel att mjölktexterna i allra högsta grad kan påstås vara mottagaranpassade för ungdomar, även om anpassningsgraden kan variera från text till text. Vidare argumenterade jag fram att ordbruket tycks vara det som avgör starkast huruvida en text är mottagaranpassad eller inte, med avseende på att en text fortfarande kan vara begriplig på ordnivå även om röst eller kausalitet inte skulle förekomma.

För vidare forskning kring området skulle man kunna genomföra en undersökning likt Reichenbergs (2000), där respondenter får göra ett läsförståelseprov utifrån olika bearbetade textversioner. Men eftersom hon redan har utfört en sådan undersökning skulle det möjligen kunna vara intressantare att forska kring hur mottagaranpassningen för ungdomar påverkar äldre människors läsupplevelse.

Litteratur

- Gunnarsson, Britt-Louise 1985. Den varierande läsprocessen. I: Lange, Sven & Melin, Lars (red.). *Läsning*. Lund: Studentlitteratur, s. 7-21.
- Hellspong, Lennart 2001. *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Koskela, Merja 2005. Klarspråk för skattebetalare. Mottagaranpassning på svenska och finska skattemyndigheters webbsidor. I: Mård-Miettinen, Karita & Nina Niemelä (red.): *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XXV. Våren 12-13-2-2005. Publikation N:o 32* Vasa: Vasa universitet, s. 156-165.
- Koskela, Merja 2009. Mot klarspråk på nätet? Dubbel rekontextualisering på skattemyndigheternas webbplatser I: Nyström Höög, Catharina (red.), *Medborgare och myndigheter. (TeFa nr 47.)* Uppsala: Uppsala universitet, s. 52-62.
- Melander, Björn, 2003. Läroboksspråket – en flitskallig primadonna? I: Selander, Staffan (red.), *Kobran, nallen och majjen. Tradition och*

- förnyelse i svensk skola och skolforskning* (Forskning i fokus 12.) Stockholm: Myndigheten för skolutveckling & Liber. S. 133–153.
- Nielsen Scantrack 2008. http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/pagen_ab/pressrelease/view/lingongrova-fyra-paa-svenska-topplistan-232087 (Hämtad 2012-05-22)
- Nyström Höög, Catharina 2005. Den mottagaranpassade myndigheten. I: *Textvård. Att läsa, skriva och bedöma texter*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 94) Stockholm: Svenska språknämnden & Norstedts Akademiska Förlag, s. 85-93.
- Platzack, Christer 1985. Syntaxens roll för läsningen. I: Lange, Sven & Melin, Lars (red.). *Läsning*. Lund: Studentlitteratur, s. 97- 109.
- Rahm, Henrik & Ohlsson, Claes 2009. Klarspråksarbete, myndigheter och mottagare. Exempel från äldreomsorgen och Malmö stad. I: Nyström Höög (red.), *Medborgare och myndigheter (TeFa nr 47)*. Uppsala: Uppsala universitet, s. 25-42.
- Ransgart, Martin 2005. Läsvärda läroböcker kräver helhetsgrepp. I: *Textvård. Att läsa, skriva och bedöma texter*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 94) Stockholm: Svenska språknämnden & Norstedts Akademiska Förlag, s. 60-72.
- Reichenberg, Monica 2000. *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg studies in educational sciences 149. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Språklagen (SFS 2009:600) http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Spraklag-2009600_sfs-2009-600/ (Hämtad 2012-05-22)
- Svenska Akademiens ordlista 2006. 13 uppl. Stockholm: Norstedts.

Bilaga 1.

Text 2.

BÄST FÖRE

PIMPA

din frukostmjölk

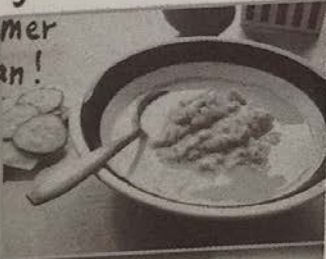
Varför nöja sig med att det bara är en helt vanlig dag? Idag är den första dagen i resten av ditt liv! Det första du ska göra är förstås att pimpa din frukostmjölk till gröten!

JORDGUBBSMJÖLK TILL GRÖTEN
Mixa 2 dl mjölk med 1 dl jordgubbar från frysen, blanda i 1 tsk vaniljsocker och du får en tjuvigt ljuvligt skär och drömskt god mjölk att hälla på din havregrynsgröt. Livet är för kort för att inte ge sin frukost ett rosa skimmer.

Dröm inte för länge bara, så du kommer för sent till skolan!

Tips!

Sätt färg på gröten! Koka blåbär med mannagrynsgröt så får du en blåare start på dagen. Recept finns på arla.se.

Pimpa = att piffa upp och snofsa till, att sätta färg och flärd på det vardagligt grå.

Fler skojiga mjölktips hittar du på arla.se.

Text 1.

BÄST FÖRE

ARLA FÖRKLARAR VÄXTHUSEFFEKTEN

SOLEN

VÄRME

JORDEN

ATMOSFÄREN

PUST!

Bild: Johnny Dyrander

Växthuseffekten är i grunden en naturlig process – så kallade växthusgaser får värme från solen att stanna kvar i atmosfären, det lager luft som omger jorden. Utan växthuseffekten skulle det inte finnas liv på jorden. Problemet är nu att vi människor släpper ut mer växthusgaser än tidigare, från våra bilar, fabriker med mera. Då blir det varmare på jorden – isarna vid polerna smälter, havsnivån stiger och vi får ett mer ostadigt klimat med till exempel torka och ösregn.

Text 4.

Text 3.

Vad behövs för att bli brottare i världsklass?

Smidighet, styrka och explosivitet

"Det är härligt att få in ett kast på sin motståndare!"

Johanna Mattsson, 23 år.
1 EM-guld, 1 VM-brons.
Tränar 15 timmar/vecka.

Systarna Johanna och Sofia Mattsson är två av världens bästa brottare. – Det bästa med brottningsvariationen. Det gör att man aldrig tröttnar på att träna och att tävla, säger de. Båda är envisa och hatar att förlora. Som tur är brottas Johanna i en tyngre viktclass, så de slipper möta och bråka med varandra som de gjorde när de började brottas hemma i Gällivare när de var 6–7 år gamla.

Sofia Mattsson, 22 år.
1 VM-guld, 1 VM-silver.
Favoritkast: Kvarten (Det ger tre poäng och kan avgöra matchen).

BÄST FÖRE FÖR P. DAG

MISIK 3,0% FETT

LÄCKERT MED Lakrits

Lakrits är så mycket mer än godis. Det är också en häftig smaksättare med oändliga möjligheter.

KOKOSKAKOR MED LAKRITS

ca 30 st
Söta, lite sega kakor med saltlakrits.

2 ägg
1 dl strösocker
½ dl Arla® Smör- & rapsolja
200 g kokosflingor, ca 5 dl
75 g mjuk saltlakrits, t ex 10 sillar

Sätt ugnen på 175°. Rör ihop ägg och socker. Rör i smör- & rapsolja och kokos. Hacka lakritsen och blanda ner den. Låt stå 10 min. Klicka ut smeten och forma till platta små kakor på plåtar med bakplåtspapper. Grädda i mitten av ugnen ca 12 min. Låt kallna.

♥♥♥

alla älskar pasta

I nya Arla Köket® nr 1/12 bjuder vi på en härlig pastafest, smaksätter med lakrits, plockar ihop en vårmeny och laddar upp med nyttig frukost. Arla Köket® hittar du som alltid i butik eller på arla.se.

Följ oss på Facebook och arla.se för tips och recept.

Text 6.

Text 5.

Fixa fjärilarnas favoritrabatt!

Påfågelsöga

Gillar du fjärilar? Odla en fjärilsrabatt! Det behövs inte många växter, bara det är rätt sort. Planterar du till exempel röd rubeckia, anisört, gullris eller buddleja får du snart färgglatt besök. Extra glada blir de av ett grunt fågelbad och kanske lite honung smetat på en hibiskus. Larver och puppor (som ska bli fjärilar) gillar att gömma sig bland brännässlor. Ett annat bra tips är att lämna fallfrukt på marken. Många fjärilar älskar gammal frukt!

Amiralfjäril

Citronfjäril

Röd rubeckia

Tip: Låt blommorna gro i halva mjölkpaket innan du sätter ut dem.

Väste du att: Ligustersvärmaren är Sveriges största fjäril.

12 cm

NÅ NYA HÖJDER MED TÄNK!

När du tränar och tävlar är huvudet minst lika viktigt som kroppen. Genom att tänka rätt kan man prestera ännu bättre. På så vis kan man besegra även en motståndare som är lite, lite bättre. Så se till att vara närvarande med både kropp och knopp.

Illustration: Lisa Kallberg

JO!

DET ÄR INTE MÖJLIGT!

Försök att tänka på vad du ska göra - och undvik tankar på vad du INTE ska göra. Om du har ett försök kvar att hoppa över ribban, tänk "JAG FLYGER ÖVER RIBBAN". Undvik att tänka "INTE RIVA, INTE RIVA".

OS-truppen tipsar:

"Inför en tävling tänker jag på hur jag ska utföra mitt lopp. Var och när jag ska göra vad. Jag sätter in mig i olika scenarion, så att jag är förberedd på att loppet kan utvecklas på olika sätt."

Lassi Karonen, rodd

